

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA METİN SADELEŞTİRME ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

İrem BAYRAKTAR*

Erhan DURUKAN**

Geliş Tarihi: Ağustos, 2016

Kabul Tarihi: Eylül, 2016

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkçe ders kitaplarında bulunan sadeleştirilmiş bir metnin özgün metniyle karşılaştırılarak sadeleştirme ölçütlerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Evren Yayıncılık'a ait 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndan Caddeler metninin hem özgün hem de ders kitabında bulunan sadeleştirilmiş hâli karşılaştırılarak okunabilirlik düzeyleri, cümle yapıları, kelime ve kelime grubu üzerinde yapılan değişimler tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre özgün metin ve sadeleştirilmiş metin arasında okunabilirlik düzeyleri, cümle yapıları ile kelime ve cümle sayıları arasında önemli farklar görülmezken; kelime ve kelime grubu üzerinde yapılan sadeleştirme çalışmalarında ise anlam farklılaşmasına neden olan değişimlere rastlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yazınsal metin, metin sadeleştirme, sadeleştirme ölçütleri.

AN EVALUATION ON TEXT SIMPLIFICATION IN TURKISH TEXTBOOKS

Abstract

The aim of this study is to reveal the extent of simplification as a result of comparison of a simplified text in Turkish textbooks with the original text. In this regard, readability level, sentence structure and the changes that were made on the words and word groups have been identified by comparing both the original and simplified form of "Caddeler" in the 8th grade Turkish textbook which belongs to "Evren Publishing". According to the results of the study; while significant differences aren't seen between readability levels, the number of words, phrases and sentence structures between the original text and the simplified text, the simplification studies which are made on words and word groups have been found to cause the meaning change.

Keywords: Literary texts, Text simplification, Simplification measures.

Giriş

Göstergebilimsel olarak metin, söylem ile anlatı düzlemlerinden ve bu düzlemlerin birbiriyle olan ilişkilerden oluşan bir bütündür. Söylem, dilin anlatım düzlemine; anlatı, anlam ve öyküleme boyutunda içerik düzlemine karşılık gelir. Geçmiş yıllarda belirlenmeye çalışılan

* Arş. Gör.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, urhaniirem@gmail.com.

** Doç. Dr.; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, erhandurukan@gmail.com.

yazınsal metnin özellikleri bu iki düzlem boyutunda ele alınmaya çalışılmıştır (Rifat, 2014: 85-90).

Yapısal dil bilimin savunucuları metni, üretimi yazar tarafından bitmiş, tamamlanmış ve üretimi sonuçlandırılmış bir ürün olarak görürler. Ancak bu görüşe karşı çıkan araştırmacılar metni bir süreç olarak –metin öncesi, metin, metin sonrası- anlam üretme devresi olarak değerlendirirler (Rifat, 2014: 95-96). Barthes'e (2014: 170) göre metin, bitmiş, sona erdirilmiş bir ürün olarak değil; oluşum hâlinde bulunan, başka metinlerle bağlantılı olan, böylelikle topluma ve tarihe atıfta bulunan bir üretim sürecidir. Günay'a (2007: 44) göre metin bildirişim değeri taşıyan bir ya da birden çok kişi tarafından üretilen eyleme yönelik devingen bir bütündür. Metin aynı zamanda başlangıcı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda gelmesinden oluşur ve bir metinden söz edilebilmesi için, dilsel öğelerden bir kesitin somut ve elle tutulur olması gerekir. Metin aynı zamanda olabildiğince çok bilgiyi bünyesinde barındırarak farklı okurlara farklı nitelikte bilgiler iletme özelliğine sahiptir. Bu yönüyle metin, okuma süreci boyunca bilgi vermeye devam ederken aynı zamanda, gelecek bölümleri okuma anlarında benzer anlambilimsel verileri değerlendirebilmek için okuyucuya bir dil verir. Dolayısıyla canlı bir varlık gibi olan metnin okurla olan bağı, okuma esnasında önceki anların şimdiki biçimlendirmesi bakımından bir geri dönüş ilişkisi taşır. Yazınsal metin, bu devingen yapısıyla, okurla ilişkisinde kendi kendine yön veren bir dizge durumundadır (Göktürk, 1980: 95).

Metin kavramının literatürde birçok tanımı yapılmıştır ve metnin doğası hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. 1960'lı ve 1970'li yıllarda 'yazınsal' olarak adlandırılan metinlerin, diğer metinlerden ayrılmasını sağlayan birtakım ölçütler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sadece yazılı metinlerin incelenmediği bu araştırmalarda aynı zamanda anlamlı bir bütün oluşturan değişik dizgeler de incelenmiştir. Böylelikle metin türlerinin ayırıcı özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır (Rifat, 2014: 84). Ancak yine de yazın ve yazınsallık kavramlarının herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak güç bir iştir.

Bir yazınsal iletinin; dünyayı kavramamıza imkân sağlayan doğal dil üzerine temellenerek, doğal dilin kurallarıyla her zaman açıklanamayacak bir kurmaca dünyayı dile getirdiği söylenebilir (Göktürk, 2012: 24). Yazınsal metinlerin kurmaca ya da somut gerçeklikteki dünyadan yola çıkarak kurmacaya yakın olayları anlatması yazınsal metinler üzerinde yapılan tartışmalarda ortak fikirdir. Metinlerin genel olarak iki başlık altında (bilgilendirici / yazınsal) toplanmasının temel nedeni dış dünyadaki gerçekliği anlatış biçimidir. Ancak yine de bu iki türün kesin sınırlarla birbirinden ayrıldığı söylenemez. Bunun nedeni yazınsal ya da kurmaca olarak adlandırılan metinlerin gerçeği ya da bilimi bir nebze de olsa

içeriyor nitelikte olmasıdır. Bilimsel metinlerin salt deneyimlenebilir olması nedeniyle yoruma açık bir tarafları yoktur. Anlatı dünyası bize çoğunlukla sınırlı bir yer ve zamandaki birkaç kişinin öyküsünü anlatması açısından çok daha sınırlı, küçük bir dünya gibi görünse de, artalan olarak gerçek dünyaya bazı bireyler, özellikler ve olaylar eklediğinden, deneyimlerimizin dünyasından daha geniştir. Kurmaca dünyalar gerçek dünya hakkında bildiklerimizi ayraç içine alıp bize sınırlı ve kapalı bir dünya sunarlar. Dolayısıyla kurmaca metinler bu dünyanın dışına çıkılamadığından onun derinlemesine incelenmesine yönelir (Eco, 2013: 113). Bir başka deyişle anlatının işlevi temsil etmek ya da gerçekliğin gözlemlenmesi değil, insana sunulmuş ilk biçimi çeşitlendirmek ve aşmak zorunluluğudur. Ve bu noktadan hareketle insanı roman okumaya iten tutku ‘görme’ nin tutkusu değil, üst düzeyde yer alan bir anlatının ve ‘anlam’ın tutkusudur (Barthes, 2014: 136-137).

Yazınsal metinlerin okunmasında önemli olan ilk anda okur ile metin arasında dolaysız bir iletişim kurulmasıdır. Okur, bütün ön yargılarından arınmış bir şekilde kendisini bağımsız ve özgür hissetmelidir. Ancak dolaysız bir iletişim kurulduktan sonra metni anlamaya yönelik ilk adım atılmış olur. Yazınsal metinler, kültürden kültüre, çağdan çağa ve okurdan okura farklılık göstermektedir. Okuyucunun amacı bu çok boyutluluk ve çok anlamlılığı kuşatmak olmalıdır (İpşiroğlu, 1993: 136-137).

Okullardaki öğrenme öğretme sürecinde öğrenme araçlarının büyük bir kısmını dile dayalı kaynaklar oluşturmaktadır. Bütün derslerin okumayı gerektirdiği düşünülürse, iyi okuyamayan ve okuduğunu doğru olarak kavrayamayan bir öğrencinin derslerinde başarılı olması beklenemez. Son yıllarda okuduğunu anlama öğretimine ilişkin araştırmalarda, yazılı bir materyali kavrama yeteneğinin gelişimini etkileyen öğretim değişkenleri üzerinde durulmaktadır. Okuduğunu kavrama becerisi, metne bağlı soruları yanıtlama, metinde verilen görüşleri yeniden anlatma, metinden çıkartılan doğru sözcükleri sağlama gibi işlemlere işaret etmektedir (Demirel, 1996: 246). Bütün bu alıntılardan hareketle metin, metnin anlamı, metin türleri, metnin niteliği gibi konular, Türkçe öğretiminin odak noktasını oluşturması açısından önem arz etmektedir. Ders kitaplarının kaçınılmaz olarak kullanılması ve metin odaklı öğretim yapılması öğretmenleri, öğrencilerin okuma, anlama, yorumlama becerilerini de ölçmeye zorlamaktadır. Doğru okuma, anlam kurma, yorum yapabilme yeteneği günümüz dil ve zihin çalışmalarının da konusu hâline gelmiştir. Dolayısıyla ders kitapları, Türkçe öğretiminde metinleri zorunlu kıldığından, önemi her geçen gün artan bir hâl almıştır.

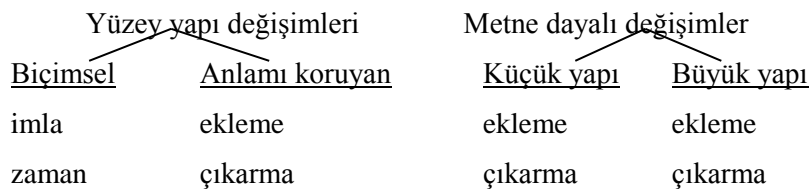
Ders Kitaplarında Metin Seçimi ve Sadeleştirme Çalışmaları

Genellikle yabancı dil öğretiminde karşılaşılan metin revizyonu ya da sadeleştirme çalışmaları hedef dilde daha hızlı sonuçlara ulaşmak ve daha anlamlı okumalar yapmak üzere

geliştirilmiştir. İlgili literatüre bakıldığında da metin üzerinde yapılan değişikliklerin daha çok yabancı dil öğrencileri için olduğu görülmektedir. Ancak metin değiştirme işlemleri aynı dili konuşan insanların karşılaştığı metinler üzerinde de olabilmektedir. Tarihî metinlerin okunmasında ya da ders kitaplarında örneklerini gördüğümüz sadeleştirme / kısaltma işlemlerinde metin revizyonuna başvurulmaktadır. Durmuş'un da (2013: 1303) söylediği gibi yetişkinler için üretilmiş metinler, o dili ana dil olarak konuşan çocuklara yönelik değiştirim işlemleri bu alandaki çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Konuyla ilgili değiştirim sürecinde kaynak metnin büyük ve küçük ölçekli yapısında ortaya konulan dilbilimsel işlemler, diğer benzer alanlarda olduğu gibi deneysel ve uygulamalı dilbilimin verilerinden yararlanılarak gerçekleştirilmektedir.

Yapılan son çalışmalar göstermiştir ki metin üzerinde yapılacak olan revizyon çalışmalarının anlam üzerinde büyük bir etkisi vardır. 1980'li yıllarda bu alanda birçok revizyon önerisi ortaya atılmıştır: Sommers metin revizyonu için 4 işlem belirlemiştir: 1) çıkarma, 2) değiştirme, 3) yer değiştirme, 4) yeniden düzenleme. Bu işlemler kelime, kelime grubu, cümle ve ana fikir üzerinde yapılabilecek olan revizyon işlemleridir. Monahan, Sommers'ın kategorisine 4 boyut daha eklemiştir: 1) metnin taslağı ya da son kopyası gibi revizyonun yapıldığı an, 2) revizyonun dilsel düzeydeki aşaması (kelime, kelime grubu, cümlecik, cümle, paragraf ya da metnin tamamında), 3) düzeltme aşaması (ekleme, silme, yeniden düzenleme, yerleştirme), 4) revizyonun amacı (metnin görsel sunumu, yazım, biçim, vurgu, bilgi tamamlayıcı unsurlar). Monahan bu sınıflandırmayla revizyonun işlevsel tarafı ile amaç ilişkisini ön plana çıkararak revizyonun tanımını genişletmiştir (Alamargot ve Chanquoy, 2001: 98). Ancak revizyon çalışmalarının çeşitliliğine rağmen Faigley ve Witte'nin 1981 yılında yaptıkları revizyon taksonomisi en ayrıntılı taksonomi olarak kabul edilmiştir. Geçmiş yıllarda yapılmış olmasına karşın revizyonun hem sözdizimsel hem de anlamsal sınıflandırmasını yaptığı için halen tek ayrıntılı revizyon çalışmasıdır. Bu taksonomi aynı zamanda revizyon için birtakım alt kategoriler de önermiştir. Örneğin yüzey yapı değişiklikleri biçimsel ya da anlamı koruyan değişikliklerdir. Aynı şekilde anlamsal değişiklikler küçük yapı ya da büyük yapı değişiklikleridir (Alamargot ve Chanquoy, 2001: 99). Faigley ve Witte'nin (1981: 403) geliştirdikleri taksonomi şekilde gösterilmektedir:

Metin Revizyonu

kip	değiştirme	değiştirme	değiştirme
kısaltma	yer değiştirme	yer değiştirme	yer değiştirme
noktalama	bölme	bölme	bölme
biçim	birleştirme	birleştirme	birleştirme

Şekil 1: Metin revizyonu taksonomisi

Yüzey yapı değişimlerindeki biçimsel değişimler metnin genel yapısındaki kontrol edilip düzeltilmesi gereken değişimleri içerir. İmla, zaman, kip, kısaltmalar, noktalama ve sayfa düzeni gibi geleneksel olarak yapılan değişimlerdir. Anlamı koruyan değişimler metinde kavramların içerdiği anlamları değiştirmeden başka kelimelerle anlatmayı ifade eder. Metinde yapılacak olan ekleme işlemi anlamı koruyarak yüzey yapının zenginleşmesini sağlar. Çıkarma işleminde okuyucunun zorlandığı kelime ya da kelime grubu metinden çıkarılır. Değiştirme, terim anlamlı ya da anlaşılması güç kelimelerin yerine aynı anlamı taşıyan kelimeler koymaktır. Yer değiştirme, bir kelime grubu ya da cümlenin yeniden düzenlenmesidir. Örneğin devrik yapıdaki bir cümle kurallı hâle getirilebilir. Bölme, uzun bir metin yapısının anlamı daha iyi sağlanması için birden fazla parçaya ayrılması, birleştirme ise bölmenin tam tersi olarak iki ya da daha fazla parçanın tek parça haline getirilmesidir. Yüzey yapı değişimleri metnin tümünde çok küçük değişimler ortaya çıkarırken, metne dayalı küçük ve büyük yapıdaki değişimler metinde köklü değişimlere neden olur. Anlam koruyan değişikliklerin aksine metne dayalı değişimler metnin genel düşüncesini de değiştirebilir (Faigley ve Witte, 1981: 403-404).

Türkçe ders kitaplarında, özgün metinlerin yanı sıra sadeleştirme/kısaltma/düzenlenme gibi işlemlerden geçen metinler de bulunmaktadır. Ancak bu işlemlerin neden ve nasıl yapıldığının bir açıklaması olmadığı gibi bu işlemler için gerekli ölçütler de henüz belirlenmemiştir. Sadece 6-8. Sınıf Türkçe dersi programında, ders kitaplarında yer alacak olan metinlerin seçiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler 27 madde halinde açıklanmıştır. Metinlere ne kadar ve nasıl bir sadeleştirme yapılacağına açıklaması ise ilgili programın 21, 22 ve 23. maddelerince ortaya konmuştur (MEB, 2006):

Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1 / 2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır.

Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1 / 3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.

Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir.

Programdaki bu maddeler, metinler üzerinde hangi oranda düzenleme yapılabileceğinin bir açıklamasıdır. Dolayısıyla ders kitaplarına metinler hazırlanırken bu maddeler doğrultusunda ancak son noktada yine ders kitabı yazarlarının kişisel kanaatlerine dayanan bir düzenleme söz konusu olmaktadır. Yapılan çalışmalar sadeleştirme, kısaltma, revizyon gibi metin düzenleme kavramlarına açıklık getirmektedir. Metin düzenleme çalışmaları yapılırken bu kavramlara hâkim olmak ve metindilbilim verilerinden yararlanmak ders kitaplarındaki metinlerin öğrenci seviyesine uygunluğuna da katkı sağlayacaktır. Dilidüzgün'e (2008: 160) göre ders kitaplarına seçilen metinler ile bu metinler üzerinde yapılacak olan etkinlikler, programda hedeflenen metinle ilgili becerilerin edinilmesi için birbiriyle ilişkili olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda Türkçe dersi öğretim programı ve ders kitabı yazarları, dil öğretim yöntemleri, metnin yapısı, metin türleri gibi birçok konuda gereken donanımına sahip olmalıdır. Örneğin, sadeleştirme sadece metni kısaltmak değildir. Metinden çıkarılacak her cümle, her kelime metinsellik dokusuna zarar verir. Anlamı koruyarak yapılan tümceleri daha küçük parçalara ayırma, bağlaç kullanımı, koşutluk, yinleme, gönderim ve değiştirim gibi işlemler dikkate alınarak anlamın sağlanması daha yüksek olasılıktır (Bakan, 2012: 25-26). Ruhi (1993: 76), Türkçe ders kitaplarında sıklıkla kullanılan uyarlanmış ve kısaltılmış metinlerin, öğrencilerin anadillerindeki zayıflıklarının nedenlerden birisi olduğunu düşünür. Metinler kısaltılırken ya da uyarlanırken yapılan kopukluklar, öğrencinin anlama yeteneğini zorlamakta ve dil kullanımı için kötü bir örnek teşkil etmektedir.

Bu araştırmanın amacı Türkçe ders kitaplarında bulunan sadeleştirilmiş bir metnin özgün metni ile arasındaki farkları ortaya koymaktır. Türkçe ders kitaplarında sadeleştirilmiş metinlerin çoğunlukla kullanılması, bu metinlerin nitelikli sadeleştirme ölçütlerini de ortaya koyması bakımından önemlidir. İncelenen metne yalnızca kelime ya da cümle boyutunda bir sadeleştirme yöntemi uygulandığından bu metin sadeleştirme ölçütlerine göre olumsuz bir örnek teşkil etmektedir. İlgili literatüre bakıldığında daha çok yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sadeleştirme kavramı ana dili derslerindeki metinleri kapsayacak kadar geniş ölçüde tutulmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma Türkçe ders kitaplarındaki sadeleştirilmiş metinlerin niteliğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel bir araştırma örneği olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Karasar'ın (2013: 183) belgesel tarama olarak adlandırdığı bu yöntem, belli bir amaca uygun olarak kaynakların bulunması, okunması, not alınması ve değerlendirilmesi esasına dayanan işlemleri kapsar. Doküman analizi, nitel araştırmalarda yazılı ve görsel materyallerin araştırma problemiyle ilişkili olarak çalışmaya dâhil edilmesiyle hedeflenen araştırma konusu ile ilgili analiz yapılmasına imkân sağlar (Turgut, 2012: 239).

İncelenen Dokümanlar

Araştırmada incelenen doküman, 8. Sınıf Evren Yayıncılık'a ait Türkçe ders kitabından seçilen, Ahmet Haşim'e ait öykülendirici türdeki Caddeler isimli metindir. Ders kitabındaki metin sadeleştirilmiş olduğu için metnin özgün hâline de ulaşılmıştır. Bu metin, zor okunabilirlik düzeyine sahip olması ve özgün hâliyle sadeleştirilirken kelime değişimlerine fazla yer verilmesi nedeniyle seçilmiştir. İncelenen metin, 2015-2016 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitabında “Zaman ve Mekân” teması altında serbest metin olarak yer almaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Caddeler metninin özgün hâli ile sadeleştirilmiş hâli arasındaki okunabilirlik düzeyini ortaya koyabilmek için Ateşman (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan Flesch formülü kullanılmıştır. Özgün ve sadeleştirilmiş metinlerden alınan 100 kelimelik kesite uygulanan okunabilirlik formülü sonucu her iki metnin okunabilirlik düzeyi “zor” olarak tespit edilmiştir. Cümle yapılarının anlama olan etkisi nedeniyle hem özgün metinde hem de sadeleştirilmiş metinde bulunan cümle yapıları karşılaştırılmıştır.

Özgün metin ile ders kitabında bulunan sadeleştirilmiş metin karşılaştırılarak değişime uğramayan kelimeler ve cümleler bu araştırmanın dışında tutulmuştur. Özgün metinde 36; sadeleştirilmiş metinde 32 cümle bulunmaktadır. Özgün metinde bulunan 4 cümlenin tamamı sadeleştirilmiş metinde yer almamaktadır. 12 cümle sadeleştirilmiş metinde aynen yer almaktadır. Geriye kalan 20 cümlede yer alan değişimler numaralandırılarak tespit edilmiştir. Özgün cümleler Ö. C.; sadeleştirilmiş cümleler S. C. olarak kısaltılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Sadeleştirilmiş metin özgün metinle karşılaştırılarak kelime ve cümle uzunlukları, okunabilirlik puanları ve düzeyleri, cümle yapıları, değişime uğrayan kelime ve kelime grupları tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Caddeler metninin kelime ve cümle uzunlukları ile okunabilirlik puanları ve düzeyleri

\bar{X}	Kelime uzunluğu	Cümle uzunluğu	Okunabilirlik puanı	Okunabilirlik düzeyi
Özgün metin	2,95	2,004	48,97	Zor
Sadeleştirilmiş metin	2.96	2,004	48,57	Zor

Caddeler metnine Ateşman (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan Flesch okunabilirlik formülü uygulanarak metnin okunabilirlik düzeyi ölçülmüştür. Tabloda görüldüğü gibi hem özgün metinde hem de sadeleştirilmiş metinde kelime uzunluklarının ve cümle uzunluklarının birbirine yakın olduğu, sadeleştirilme aşamasından geçen bir metnin okunabilirlik düzeyinde bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuç metin üzerinde yapılan sadeleştirme çalışmasının okunabilirlik üzerinde olumlu bir etkinin olmadığını göstermektedir. Her iki metnin de “zor” okunabilirlik düzeyine sahip olması sadeleştirilmiş bir metin için beklenen bir durum değildir.

Tablo 2: Cümle yapıları

Cümle yapıları	Basit	Birleşik	Sıralı
Özgün metin	11	24	4
Sadeleştirilmiş metin	10	21	4

Özgün metnin cümle yapısının sadeleştirilmiş metinde korunduğu görülmektedir. Özgün metinde 11 basit, 24 birleşik, 4 sıralı cümle varken; sadeleştirilmiş metinde 10 basit, 21 birleşik, 4 sıralı cümle vardır. Aynı zamanda her iki metinde de 5 adet eksilteli cümle bulunmaktadır. Cümle yapılarının neredeyse aynı olması, metinde sadece kelime düzeyinde yapılan birtakım değişimlerden kaynaklanmaktadır. Sadeleştirme çalışmalarında amaç metnin öğrenci seviyesine göre düzenlenerek öğrencinin metni daha kolay anlamlandırmasına imkân sağlamaktır. Cümle yapılarının anlam kurmaya olan etkisi nedeniyle bu metinde cümle yapılarında herhangi bir değişim olmaması metnin okunabilirliğine katkı sağlamamıştır.

Değişime uğrayan kelime ve kelime grupları

Ö. C. (1): Bunlar da artık Almanya’yı ağzına kadar dolduran sayısız sakat, *yetim*, fakir, hasta *cemiyetlerinin sadaka* toplayıcılarıdır.

S. C. (1): Bunlar da artık Almanya’yı ağzına kadar dolduran sayısız sakat, **yoksul hasta deneklerinin acımalık** toplayıcılarıdır.

Ö.C. (2): Kulakları ise işittiklerinin **mânasını** seçebilmek **mezbuhaneye gayretiyle**, sersemleşmiş başının iki yanında **asabi** yapraklar gibi dikilmişlerdir.

S.C. (2): Kulakları ise işittiklerinin **anlamını** seçebilmenin **son çabasıyla**, sersemleşmiş başının iki yanında **sınırlı** yapraklar gibi dikilmişlerdir.

Ö. C. (3): Etrafıma bakmıyorum.

S. C. (3): Çevreme bakmıyorum.

Kelime düzeyinde sadeleştirilmeye gidilen bu cümlelerde aynı zamanda anlamı da etkileyen değişimler olmuştur. “Cemiyet” sözcüğünün yerine “dernek” yazılmasının düşünüldüğü ancak yazım yanlışı sonucu metinde “denek” şeklinde yazıldığı, aynı durumun “asabi / sinirli” değişiminde “sinirli” sözcüğünün yerine “sınırlı” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bu durum metinde “yoksul hasta denekleri” ya da “sınırlı yapraklar” gibi anlamsız bir kelime grubuna neden olmaktadır. 3. cümlede ise yine bir anlam değişimine rastlanmaktadır. Yazarın “etrafıma bakmıyorum” cümlesi metinde “çevreme bakmıyorum” şeklinde değişime uğramıştır. Değişime uğrayan cümlede özgün cümlenin olumsuzluğuna dayanan tam tersi bir durum söz konusudur.

Ö.C. (4): Seyyahın yabancı kaldırımlar üzerinde göze çarpan bir **acayip** durumu var.

S.C. (4): Gezginin yabancı kaldırımlar üzerinde göze çarpan bir **şaşırtıcı** durumu var.

Ö.C. (5):Gözleri, çevredeki **izahatsız** eşyayı kavramak için yataklarından **lüzumundan** fazla fırlamışlardır.

S.C. (5): Gözleri, çevredeki **açıklamasız** eşyayı kavramak için yataklarından **gereğinden** fazla fırlamışlardır.

Ö.C. (6): Victor Hugo’nun İstanbul’u gören **meşhur** patlak gözlü adamı bir karikatür değil, **seyyahın daima** doğru kalacak olan bir portresidir.

S.C. (6): Victor Hugo’nun İstanbul’u gören **ünlü** patlak gözlü adamı bir karikatür değil, **gezginin sürekli** doğru kalacak olan bir portresidir.

Ö.C. (7): Hayalimizde bile görmediğimiz kadar **hendesî**, geometrik, temiz, pergel ve zevkin **müşterek** eseri, **nihayetsiz** caddeler.

S. C. (7): Hayalimizde bile görmediğimiz kadar **geniş**, geometrik, temiz, pergel ve zevkin **ortak** eseri, **uçsuz bucaksız** caddeler.

Ö.C. (8): Bu caddeler o kadar *mükemmel* şeyler ki bunları “gördüm” diye ayrıca not etmeyi kendimce *lüzumsuz* bir iş *addetmiyorum*.

S.C. (8): Bu caddeler o kadar *kusursuz* şeyler ki bunları “gördüm” diye ayrıca not etmeyi kendimce *gereksiz* bir iş *saymıyorum*.

Ö.C. (9): Büyük ve zengin *camekânları*, henüz elifini bilemediğimiz bir göz avlama sanatının *zalim* incelikleriyle düzeltilmiş mağazalar.

S. C. (9): Büyük ve zengin *vitrinleri*, henüz elifini bilemediğimiz bir göz avlama sanatının *acımasız* incelikleriyle düzeltilmiş mağazalar.

Ö. C. (10): Sabahın pembe aydınlığında parıl parıl yanan kocaman *billur* camların arkasında *adi* bir meyve, çiğ bir biftek, bir cep defteri, bir halı, bir stilo, firuzeden bir bilezik veya pırlanta bir *gerdanlığın* korkunç *cazibesiyile* gözü çekiyor.

S. C. (10): Sabahın pembe aydınlığında parıl parıl yanan kocaman *kristal* camların arkasında *sıradan* bir meyve, çiğ bir biftek, bir cep defteri, bir halı, bir stilo, firuzeden bir bilezik veya pırlanta bir *kolyenin* korkunç *albenisiyile* gözü çekiyor.

Ö. C. (11): Caddelerin sağında ve solunda tıpkı İkinci Frederik’in ünlü piyadeleri gibi sert, bir *hızada* dizilmiş ve *mağrur* cepheleri baştan başa ticarî altın yazılarla kaplanmış granit renginde *hayat* kaynağı koca binalar...

S. C. (11): Caddelerin sağında ve solunda tıpkı İkinci Frederik’in ünlü piyadeleri gibi sert, bir *sırada* dizilmiş ve *kurumlu* cepheleri baştanbaşa ticarî altın yazılarla kaplanmış granit renginde *yaşam* kaynağı koca binalar...

Ö.C. (12): Bunların bana verdiği göz zevkinden burada ayrıca *bahsetmeyeceğim*.

S. C. (12): Bunların bana verdiği göz zevkinden burada ayrıca *söz etmeyeceğim*.

Ö.C. (13): Hastane, kışla, köşk, mağaza ve *mektep* pencereleri burada hep Alman kadınlarının eliyle, ruhu aynı *mahrem hülyalarla deli edecek gizli bir saadet marifetiyle* süslendirilmiştir.

S.C. (13): Hastane, kışla, köşk, mağaza ve *okul* pencereleri burada hep Alman kadınlarının eliyle, ruhu aynı *gizli hayallerle* süslendirilmiştir.

Ö.C. (14): İyi giyinmiş, iyi taranmış, yüzü rahat birtakım efendiler, caddelerin *muhtelif* noktalarında küme küme durarak şarkı söyleyip mızıkça çalışıyorlar.

S. C. (14): İyi giyinmiş, iyi taranmış, yüzü rahat birtakım efendiler, caddelerin *çeşitli* noktalarında küme küme durarak şarkı söyleyip mızıkça çalışıyorlar.

Ö. C. (15): Bir *umumî* neşe mi, bir bayram mı var?

S. C. (15): Bir *genel* neşe mi, bir bayram mı var?

Ö.C. (16): Bunlar Almanya'nın *adedi* günden güne artan *sefalet* habercileri, işsizleri, dilencileridir.

S.C. (16): Bunlar Almanya'nın *sayısı* günden güne artan *yoksulluk* habercileri, işsizleri, dilencileridir.

Ö.C. (17): Gelip geçenlerin yolunu *terbiyeli* bir gülümsemeyle kesen ve teneke kutular uzatıp kâğıttan sarı, pembe, beyaz çiçekler dağıtan şu adamlar ne istiyor?

S.C. (17): Gelip geçenlerin yolunu *eğitilmiş* bir gülümsemeyle kesen ve teneke kutular uzatıp kâğıttan sarı, pembe, beyaz çiçekler dağıtan şu adamlar ne istiyor?

Ö.C. (18): Sarı bezden uydurma bir avcı üniforması üzerinde, uydurma bir kayış, uydurma bir matara ve bir *muhayyel müstakbel seferin* uydurma *teçhizatıyla* ile erken süslenmiş şu *bayağı çehreli* adamlar kim?

S.C. (18): Sarı bezden uydurma bir avcı üniforması üzerinde, uydurma bir kayış, uydurma bir matara ve bir *hayal edilen gelecek* seferli uydurma *donatımı* ile erken süslenmiş şu *sıradan yüzlü* adamlar kim?

Caddeler metninin sadeleştirilme aşamasında en fazla kelime düzeyinde yapılan değişimler ön plana çıkmaktadır. Değişime uğraması düşünülen kelimelerin yerine sözlük anlamlarının karşılığı olan kelimeler kullanılmıştır. Örneğin cümle 5'te "izahat" sözcüğü açıklama anlamına gelse de sadeleştirilmiş metinde *açıklamasız eşyalar* şeklinde kullanılması kelime grubunu daha anlaşılabilir duruma getirmiştir. Aynı durum *terbiyeli bir gülümsemeyle* > *eğitilmiş bir gülümsemeyle* değişiminde de söz konusudur.

Öğrenci seviyesi, metin sadeleştirme çalışmalarında dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biridir. Metnin kaçınıcı sınıf öğrenci grubuna hitap edeceği, öğrencilerin kelime hazinelerinin durumu metne eklenecek ya da metinden çıkarılacak kelime / kelime grubu için önem taşımaktadır. Türkçe derslerinde öğrencilerin kelime hazinelerinin gelişmesi için yapılacak etkinlikler bulunmaktadır. Metinlerin de bu etkinliklere yardımcı olacak şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Dolayısıyla öğrenci seviyesinin göz önünde bulundurulmasının yanı sıra öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmek için ders kitaplarındaki metinlerin tamamıyla sadeleştirilmiş olmasına gerek duyulmamaktadır.

Caddeler metninde bazı kelimelerin değişime uğramasına -öğrencilerin 8. sınıfta bu metinle karşılaştıkları düşünülürse- gerek olmadığı düşünülmektedir. Cümlelerin hemen

hepsinde bu değişimler dikkat çekmektedir: *acayip>şaşırtıcı, meşhur>ünlü, daima>sürekli, mükemmel>kusursuz, zalim>acımasız, adi>sıradan, gerdanlık>kolye, hiza>sıra, hayat >yaşam, bahsetmek>söz etmek, mektep>okul, adet>sayı* gibi değişimler öğrencilerin bildikleri ya da cümle içinde tahmin edecekleri kelimelerdir. *Sefalet>yoksulluk, bayağı>sıradan, camekân>vitrin, müşterek>ortak, seyyah>gezgin, hiza>sıra, muhtelif>çeşitli, umumî>genel* gibi değişime uğrayan kelimeler öğrencilerin anlamlarını bilmeseler dâhi metinde yapılacak etkinliklerle öğrenebilecekleri kelimelerdir.

Ö.C. (19): *Fakat* içi kurtludur.

S. C. (19): *Ancak* içi kurtludur.

Ö.C. (20): *Fakat* bu görkemli sokak dekoru içinde ne garip işler gören adamlar göze çarpıyor.

S.C. (20): *Ancak* bu görkemli sokak dekoru içinde ne garip işler gören adamlar göze çarpıyor.

Caddeler metninde bir diğer dikkat çeken değişim de *fakat* bağlacının yerine *ancak* bağlacının tercih edilmesidir. Metnin genelinde olduğu gibi bu değişimler metinden Arapça ve Farsça kelimelerin çıkarılmasına dayanmaktadır. Yalnızca kelime düzeyinde yapılan bu değişimlerin bazıları gerek yazım hatasına dayanan gerekse bir kelimenin tam karşılığı olmayan ya da o kelimenin verdiği anlamı vermeyen kelimelerle değiştirilmesi sonucu metnin anlamını da etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Fakat metin sadeleştirme çalışmalarında anlam değişimi istenilen bir durum değildir. Yapılacak sadeleştirme çalışmalarının herhangi bir ölçüte dayanmaması, öğrencilerin seviyelerine göre bilmeleri gereken kelimelerin de metinden çıkarılmasına neden olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada 8. *Sınıf Türkçe Ders Kitabı*'nda yer alan Caddeler metninin özgün metni ile sadeleştirilmiş metni arasındaki farklar okunabilirlik düzeyleri, cümle yapıları ve metin üzerinde yapılan sadeleştirme çalışmaları esas alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Özgün metin ve sadeleştirilmiş metin arasında hem okunabilirlik hem de cümle yapıları arasında belirgin bir farkın olmaması, incelenen sadeleştirme çalışmasının çok işlevsel olmadığını düşündürmektedir; çünkü sadeleştirme çalışmalarından beklenen durumlarından birisi de metnin okunabilirliğinin artırılmasıdır.

Metnin bazı yerlerinde kelime değiştirmeden kaynaklanan anlam değişimleri ise sadeleştirme çalışmaları açısından olumsuz bir durumdur. Anlam farklılaşmasına neden olan

kelime değiştirme işlemleri metnin bütünlüğüne ve vermek istediği mesaja zarar vermekte; aynı zamanda anlatım bozukluğuna yol açan durumları ortaya çıkarmaktadır.

Ders kitaplarının en sık kullanılan materyal olması sebebiyle öğrenciler metinlerle sürekli bir iletişim hâindedir. Dil ile ilgili olan etkinliklerin yanı sıra metin üzerinden anlam kurma, çevreyi ve dünyayı tanıma, kişisel görüş ve bilgilerin artması gibi sosyal kazanımlar da Türkçe dersinin amaçları arasındadır. Özellikle yazınsal metinler öğrencilerin olaylara farklı bakış açılarından bakmalarına, ana dillerinin olanaklarını keşfetmelerine, okuma farkındalığı oluşturmalarına yarar sağlamaktadır. Aynı zamanda metin türlerinin farklı özelliklere sahip olması çocuk okurların kendi okuma kültürlerini de oluşturmalarına imkân sağlayacaktır. Dolayısıyla öğrencilerin sıklıkla karşılaştığı metinlerin, öğrencilerin seviyesine uygun, onların okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanmalarını da göz önünde bulundurarak hazırlanması gerekmektedir. Ders kitabı yazarlarına ve hazırlayıcılarına bu noktada büyük görev düşmektedir. Ders kitaplarına alınacak metinlerin öğrenci seviyesine göre düzenlenebilmesi için ders kitabı yazarlarının ortak ölçütlere göre hareket etmesi gerekmektedir. Ancak ülkemizde henüz sadeleştirme/kısaltma ya da genel anlamıyla metin revizyonu için belirlenmiş ölçütler yoktur. Bu anlamda yapılacak çalışmalar metinlerin daha nitelikli hâle getirilmesine imkân sağlayacaktır.

Sadeleştirilmiş metinler gerek Türkçe ders kitaplarında gerekse diğer derslere ait ders kitaplarında çoğunlukla kullanılmaktadır. Bu metinler aynı zamanda öğrencilerin tarihî metinleri de rahatça anlamalarına imkân sağlayarak onların geçmişle olan bağlarını taze tutmaya yardımcı olmaktadır. Ancak yapılacak sadeleştirme çalışmalarının nitelikli bir şekilde, metin yazarlarının ya da hazırlayıcılarının kanaatlerine bırakılmadan yapılması gerekmektedir. Metin üzerinde yapılacak olan her değişimin dilbilimsel ölçütler doğrultusunda yapılmasına özen gösterilmeli; sadeleştirme / kısaltma / değiştirme / revizyon kavramları doğru anlaşılarak metinlerin anlamını değiştirecek olumsuzluklardan uzak durulmalıdır.

Kaynaklar

- ALAMARGOT, D. ve CHONQUOY L. (2001). *Through the Models of Writing*. Kluwer Academic Publishers.
- ATEŞMAN, E. (1997). Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi. *AÜ TÖMER Dil Dergisi*, 58, 171-174.
- BAKAN, H. (2012). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi*: Saıt Faik Abasıyanık, “Meserret Oteli”. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BARTHES, R. (2014). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- DEMİREL, M. (1996). Bilgilendirici Metin Türünün ve Okuduğunu Kavrama Becerisinin Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Düzeyine Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 245-254.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURMUŞ, M. (2013). İkinci / Yabancı Dil Öğretiminde Özgün ve Değiştirilmiş Dilsel Girdi Üzerine. *Turkish Studies*, 8(1), 1291-1306.
- ECO, U. (2013). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- FAİGLE, L. ve WITTE, S. (1981). Analyzing Revision. *College Composition and Communication*, 32(4), 400-414.
- GÖKTÜRK, A. (1980). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- GÖKTÜRK, A. (2012). *Sözün Ötesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HAŞİM, A. (2004). *Bütün Eserleri IV Frankfurt Seyahatnamesi Mektuplar-Mülakâtlar*. (Haz. İnci Enginün, Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İPŞİROĞLU, Z. (1993). Okuma Edimi ve Yazınsal Metin Türleri. *ADE Dergisi*, VIII, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 129-138.
- KARASAR, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Basım Müdürlüğü.
- RİFAT, M. (2014). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- RUHİ, Ş. (1993). Dil öğretimi felsefesi. *Dilbilim Araştırmaları*, 71-81.
- TURGUT, Y. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (Ed. Prof. Dr. Abdurrahman Tanrıoğen). Ankara: Anı Yayıncılık.